

EGY FEJEZET PETŐFI KÖLTÉSZETÉRŐL.*

Ismerjük Petőfiben a szikrázó, szellemes, dalos ifjút; futólagos világyűlölete villámain; a nagy szeretőt, ki csókjait dalokba göngyölgeté; a fajtát szerető magyart, ki hadvezére is a súlyos időknek, mert a legvitézebb hadsereggel harczolt: költeményeivel.** (Csatázok verseimmal, egy-egy harczos legény minden dalom. *Rongyos vitézek.*) De ha jellemzését ezzel kimerítettnek hinnők: költői egyéniségének több vonása kérdőjel maradna. A halála után legnagyobb nőhódító (jó, vagy rossz sorsa-e ez?), a szerelem papja mögül egy másik Petőfi bukkan elém: a háború és szerelem csatáitól messze távozott. Arczán derű ragyog, szemén gyermekmosoly. A naiv költő ez, ki leszáll a gyermekhez s szája íze szerint beszélve, gyermekelmévé zsugorítja össze lángelméjét.

Petőfi naivitását és népiességét testvéri viszony fűzi össze. A költő nem csak szülőföldjén lesz újra fűzfásipot fuvó, veszőn lovagló gyermekké: azzá ifjul Arany Laczi társaságában is s azzá lesz népdalaiban és *János vitéz*ében. A fiatal kor szellemi játék-kedve ez, a szellemi «erőfölösleg», mely közelebb áll naivságával a gyermekhez és néphez, mint a meg-higgadt férfikor. Épen ezért meglepő az irodalomtörténeti kritika egy régi elfogultsága, mely Petőfi lángelméjének leg-szebb lenyomatát népdalaiban találja. Minthogy Petőfi a népdalok java részét s a *János vitéz*t is pályája első felében írta: e vélemény költői erejének zenithjét 1844—45-re

* Részlet szerző közelebb megjelenő könyvéből.

** E vonásokat elemezte szerző a *Budapesti Szemle* 382. számában.

teszi s akaratlan azt a tévedést fejezi ki, hogy költőnk pályája hanyatlást mutat. Petőfi fiatalon írta népdalait s *János vitézét*, mert a 20—21 éves ifjú lelkének naivitása jobban érintkezett a nép gyermekded felfogásával. A később mind érettebb művészsze nővő költő hangja a szerelmi lyrában is mind egyénibb finomul s igazi remekeiben (*Szeptember végén. Dalaim. Álmodtam szépet, gyönyörűt*) ugyancsak messze távozott a szegény juhász legénytől. Hiszszük, hogy ha költőnk megérte volna aggkorát: népdalaira tekintve Aranyval sóhajt vala fel: «Óh, ha még egy olyant énekelni tudnék!» De e sóhaj az ifjúság üdeségét, bűbajos naivságát, boldog hitét sirta volna vissza, s nem — művészetét. E pszichikai okon kívül tehetsége, természete s külső körülmények is a népies szellemhez vonzották lelke iránytűjét s ezekről alább szólunk. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy ma már nem szabad a népdalköltő Petőfit abból a szempontból méltányolnunk, mely ilyenén nagysága legszebb próbájának azt tartotta, hogy «a nép magáénak hitte s magáévá tette dalait». A nép jót-rosszat a magáévá tesz s primitiv æsthetikai ítélete gyakran oly esküdtszékéhez hasonlatos, mely az ostobaságot menti föl s a lángelmét marasztalja el. Petőfi népdalai, *János vitéze* s minden oly költeménye, melyet fiatalos lelke naivitása melenget, alkalmat ad arra, hogy gazdag kedélyvilágának egy szűzies, eddig nem érintett szövetét tapintsuk. S ezzel kapcsolatban egy pár szóval szabatosabban is megjelölhetjük a viszonyt, mely ifjú hősünket a népköltészethez fűzé.

A dalköltő Petőfi nem töretlen úton jött; Csokonai, Czuczor felénk kísérletei s Erdélyi gyűjteménye már jelezték útirányát. Hogy jó mestert választ a népköltészetben, abban kora demokratikus áramlata, mely őt ragadta magával legerősebb hullámain, megerősíté, azonfelül, hogy származásánál fogva természetes hajlama is ide vonta. Hármas ok vitte tebát feltartóztathatlanul a népköltészet forrásához: a demokratia szomja, népből születése és a varázs, melylyel a népköltészet örökifjú tündére lelkét megfogta. Ez utóbbi ok héjját hántva az említett subiectiv okra is rábukkanunk: az ifjúságnak, ártatlanságnak, himességnak

természetesen delejes vonzalmára a naivhoz, együgyűhöz, egyszerű tisztasághoz. A költő *Szülőföldemen* című költeményében újra éli gyermekkorát s gyermekjátékait.

Gyermek vagyok, gyermek lettem újra,
 Lovagolok fűzfasipot fújva,
 Lovagolok szilaj nádparipán,
 Vályuhoz mék, lovam inni kíván.
 Megitattam, gyí lovam, gyí betyár!
 — Cserebogár, sárga cserebogár.

A mint e költeményben mintegy utánjátszsa gyermekkori játékait ott a félegyházi határban: naiv és népies verseiben utáncsolja a saját gyermeteg felfogását, naiv észjárását, érzelmeit, melyek bár «elhangzottak»: még mindég elég erővel beleharangoznak szívébe. Petőfi némely költeményének olvasásakor látni véljük a költőt, a mint fülét odailleszti a multra, hogy jobban hallja a volt időt és benne költőgyermekét: önmagát.

Petőfiben a boldogság támasztja fel a nagy gyermeket; egyik legjellemzőbb költeménye: az *Arany Laczinak* című a *Bírom végre Juliskámat* és a *Mily szép a világ!* közé van ékelve. Ha a nyomor férfivá edzette költőnket, a boldogság túlaradása gyermekké teszi. Ilyenkor írja versét *Szülőimhez*; e hangulatban tréfálkozik oly pajkosan Aranynyal (*Levél Arany Jánoshoz*); naiv hangja egész népiesen nyilatkozik *Valahogy* című költeményében s a boldogság készíti rá, hogy bohó módon eljátszsa feleségével a multak jelenéseit (*Álj meg feleségem.*). Az utóbbi költemény tréfája nincs minden mesterkélttség nélkül; mintha csak arra figyelmeztetne, hogy a házasságban megkomolyodott ember pajzánkodása nem szokell oly fürge lábakon. Az egészséges naivitást és derüt jobb helyt keressük a legényemberben, ha oly időben lepjük meg, melyet «élte legszebb napjai közé soroz». (*Levél Kerényihez* 1847 jun. 7.) Ekkor írja feledhetlen versét *Arany Laczinak*, ez eddig kevésbé méltányolt költeményt, mely a gyermekköltészetnek maig legszebb remeke. Petőfi nagy, nevető szeme kimosolyog a versből, a mint a gyermekkel elmókázik. A költő lehajol a kis

gyermek képzeletéhez, mesét mond a nagybajuszos ember-ről, «tarka lepkét, kis mesét». A mesét lépten-nyomon megszakítja kérdésekkel (Minek merítette meg a vedret?), hogy a kis hallgató kíváncsiságát mind jobban izgassa. Végül, mikor ő maga felel meg a kérdésre, siet felkiáltásokkal (Nini ni! Ott az ürge! Hű, mi fürge!) élénkíteni elbeszélését, nehogy előbbi felelete «a barna, virgoncz kis fiú» érdeklődését csak pillanatra is megcsappantsa. A vers oly dallamos, hogy valóban játszva «fut» be a «kis kapun» a gyermek fejébe s párszori hallás után emlékezetébe ragad.

Petőfi egyéni szeretetreméltósága így az őszinteség mellett a naivitást viszi tarsolyában; sőt úgy tetszik, hogy őszintesége csak naivitásával karöltve hat. Forradalmi költeményei, melyekben az őszinteség végletes módon tobzódik s nyersebb indulatai számára is költői életet kér: ezért nem hatnak művészien. A rhetor ingerült lázítása, a demagog epés és kérges pattogásai, bár ugyancsak «őszintén» nyilatkoznak, messze esnek a gyermekded kedély ama tisztaságától, melyet Petőfiiben már Salamon Ferencz is kiemelt. Az *én mátkám* című költeményében pl. várva várja az órát, a midőn, kit neki rendelt a végzet, a leány ölébe jön. De vajon milyen lesz szerelmese? Szőke? Barna? Szeme kék, vagy fekete?

Szép a szőke, szép a barna,
Mindakettő szép, ha szép;
Hátha még a bájjal aztán
A jóság is frigyre lép!

Isten, ilyet adsza nékem
S nem bánom, — csak ilyet adj! —
Akár szőke, akár barna,
Akár kicsiny, akár nagy.

A húsz éves fiú kényesség nélküli szerelmi sóvárgása eped naiv tisztasággal ez igénytelen versikében. Petőfi néha egyetlen odavetett megjegyzésébe annyi melegséget önt, hogy rokonszenves mosolyra készít s szinte észrevétlen

surrán be olvasója szívébe. *Rég elhúzták az esteli harangot* című versében meglátja, a mint a legény a lányt subájába takarja.

Mellettök mentem el, észre
Sem vettek.
Én istenem, be boldogok
Lehettek!
Nem irigylem, de mégis jobb
Szeretném,
Ha azt a barna kis lányt én
Ölelném!

Az utolsó négy sor ötletszerű odavetése oly jóízű naivitással történik, hogy puritán erkölcsbíró legyen, a ki nem nézi szerető szemmel a fiatalság e természetes önzését. *Éjszakáim* című költeményében elmondja, hogy esténként galléron csipi az unalom s idője fut, mint a sánta nyúl. Unalmában megpendíti lantját s «kong belőle oly szeráfi dal, hogy ki hallja, rögtön szörnyet hal». Végül az álom és unalom kap hajba fölötte;

Máskép múlnak éjeim bezeg,
Majd ha feleségre szert teszek!

A vers savát itt is az utolsó két sor adja meg, szeretetreméltó hetykeséggel fejezve ki a költő önbizalmát s boldogság-reményét. *Valahogy* című költeményében menyasszonyát akaratos kis lánynak mondja, de ő maga (a költő) sem hajt fejet minden szó után. No de azért majd csak megférnek valahogy.

Ma ő enged, holnap meg én
Engedek,
Így elejét álljuk szépen
A pörnek.
És ha nappal összeveszünk,
Este majd csak kibékülünk
Valahogy.

Különös bájjal tükrözi naiv szelleme törülmetszett üdeségét *Ide kis lány* című költeménye is, melynek szintén csak utolsó versszakát írom ide.

Add ide hát azt a piros kis szádat,
 Most láttam az ólba menni anyádat.
 Tudod, soká szedi össze a tojáást,
 Addig akár agyon csókoljuk egymást!

Említettük, hogy költőnk szeretetreméltósága egy-egy gestusával mintegy kihajol e költeményekből. Bizonyos fiatalos kellemmel, vonzó bonhommiával történik e gestus, ha mögötte derült arcz mosolyog. S hozzátehetjük: csakis, mikor mosolyog. Ha Petőfi gyermekkedélyébe az öröm egy csöppje vegyül, pl. a multaknak valami győtrő emléke (*Egy telem Debreczenben*), a költemény tartalma a mind öntudatosabbá növő érzelem szűrőjén át kesernyés humorra fanyarul. A naiv elemből azonban még akkor is megment a költő valamit s ezt előnti költeménye hangján és stylusán.

Petőfinek részben naiv kedélyéből, részben mértéktelen őszinteségéből magyarázhatjuk, hogy a satirikus elemnek vékony gyökere van tehetségében s így költészetében is csak sínylődve, csenevészén él. A satira enyhébb érzelmi hőfokot kíván, mint értelmet s tartós gyűlölet bővebben táplálja, mint illanó harag. Költőnk azonban legjózanabb ítéleteit is érzelmeiben olvasztja fel s gyűlöletének és haragjának is inkább villámai vannak, mint hosszabb hadjáratai. Petőfi fölötté büszke haragjára s egyik költeményében (*A haraghoz*) aggódva kérdi, hogy ez érzelem tán kiapadt belőle? «kinek ez volt a neve mindenkinek ajkán: haragos Petőfi!» Költőnket önmaga ellen védelmezzük, ha nem sokat tartunk «nemes indulatáról»: az «ifjú haragról» és sehol sem látjuk «folyammá» nőni, legfőlebb elkeseredésszülte szaggatott zuhatagokká. Egyéniségét ismerve mindég bizunk benne, hogy a mint fölgerjed, tombolása csakhamar csendes duzzogássá halkul, vagy közönybe hal. Haragja hirtelen s mert őszinte: nyers, parlagi. De ép ezért nem a satira lüktetője. A satira a gyengébb, elnyomottabb fegyvere az erős ellen: Petőfitől mi sincs távolabb, mint hogy valakinél gyengébbnek érezze magát. A satira ügyes vívóként többnyire máshová suhint, mint a hová néz, támadása orv, sohasem nyilt: Petőfi lelkében az őszinteség oly fejedelem, ki még költői czél érdekében sem mond le

rangjáról. (Tán egyetlen sikerült kivétel: *A nyakravaló.*) Petőfi satiráinak egy része ezért mai szemmel nézve inkább szelid rosszalás vagy enyhe korholás, mint ölü gúny fegyvere. Egyik legerősebb e nemű költeményében, *A magyar nemesben* is ott fogja meg ellenfelét, a hol a legkönnyebben kicsusszan kezei közül. Jórészt általános gyengeséget fedd, mik nemcsak a nemes kiváltságai. Petőfi magyar nemese pl. a munkátlan életet találja boldognak (*A hóhér kötelében*) a költőnek rokonszenves hős sem különb e tekintetben); aztán jól készített útat követel a paraszttól (ki nem követeli ezt?); örül, hogy nem adózik (magyar ember mikor adózott szívesen?); van adóssága, de sok! (Sokan vannak, kiknek nincs?) Mit törődik a hazával! (Hányan nem törődnek vele! S hányan törődnek vele?) A költemény ekkép élet veszti s nemesünk gömbölyű arczára sebek helyett a humor derüje ül. Megengedjük, hogy a mult század negyvenes éveinek hangulatában kemény szóként hatott e satira s minthogy akkor különösen kirívó alaknak, a táblabírónak adta meg a kegyelemdőfést: gyilkosabbnak látszott pengéje. Ma már eltompult élűek e költemény társai is (*Pató Pál úr. Pinty úrfi. Panyó Panni* stb.), melyekben Petőfi szűkös leleménynyel csipkedi fogyatkozásainkat. Petőfi két költeményében érintkezik a satirikus elem szorosabban a művészettel: a Gyulai Páltól is kiemelt *Pál mesterben* és a töredéknek maradt *Táblabíróban*. Az utóbbinak töredék volta is a mellett szól, hogy a költő inventiója e nemben könnyen megreked; az előbbi költemény egy könnyelmű élet elfecsérlését jeleníti meg s hatásában több része van drámai előadása elevenségének, mint satirikus erejének. — Petőfi *Helység kalapácsát* is satirái közé szokás sorozni. A költő itt végre méltó tárgyra bukkant: egész költői pályájával s művészi hitvallásával ellenkezett Vörösmartyék ékes szólam-áradata. Ha valami satirai ér buzgott benne, most volt alkalma, hogy megduzzadva törjön napfényre. Kétségtelen, hogy Haranglábék czifra beszédében

Óh kántor uram!
 Hát elmegy a nap,
 Megjön az alkony,
 Utána az éj,
 Elülnek a csirkék
 És ludak és verebek
 Mielőtt ügyesen szótt
 Tervünknek drága gyümölcse megérik?

sok a találékonyság s így a letűnt költői stylus torzképe elég sikerült. A mű gondolati tartalma azonban szegény (Csokonai és Arany satirikus eposáéhoz nem fogható) s a költő, mint legtöbb satirájában: egy szögből nézi tárgyát. Mintha ideje sem volna hozzá, hogy körül járja s több oldalról támadja meg: ütéseit állandóan egy irányban osztja. A költői szemlélet e szűkkörűsége bénítja a költő inventióját, melynek ere megszakad, mielőtt az olvasó arczán a költőével egyetértő gúnyos vonás eléggé kiélesednék.

Megjegyeztük, hogy — mintha ideje sem volna rá — a gondosabb, kimerítőbb megfigyelésnek Petőfi lángelméje gyakran híjjával van. Ez ítélet a költő jellemrajzára vonatkozik s nem arra a biztos kézre, mely a természeti tárgyak festésében oly szabatos és teljes képet alkot. S e ponton Petőfi költői tehetségének egy jellemző sajátsága ötlük szemünkbe: a rögtönzési hajlam. Ha valahol, itt újra idézhetjük Shakespeare-t: elég «ha szeme földre villan, holt tárgyak váza él». Petőfinek különösen gyors szeme van a lelki élet egyetlen jellemző vonásának felfogásában s e vonást a rögtönző lángelme fürgeségével veti papírra. Jussanak eszébe olvasómnak az *Alku*, *Falu végén kurta kocsmá*, *Megy a juhász számaron*, *Pál mester* stb. czimű költemények. Megannyi remek, irodalmunkban páratlanul álló jellemképek. De mindegyikben csak egyetlen vonást élezett ki a költő: így az *Alkuban* a juhász önzetlen szerelmét azzal a népies gondolattal példázza, hogy szeretőjétől semmi kincsért nem válna el; a *Falu végén kurta kocsmá* cziműben a magyar ember büszkeségét, daczát érzékíti meg, ki uri parancsra mit sem ad, de ha szépen kéri, különösen ha beteg édes anya teszi ezt (itt a költő anyja iránti sze-

retete meghatóan világít be a költemény hangulatába), résztvevő szíve a kérelmet azonnal teljesíti. A *Megy a juhász számaron* címűben azt az általános gyarlóságot fürösztli humorába, hogy erős felindulásunkban gyakran töltjük bosszunkat olyanokon, kik bánatunk előidézésében ártatlanok. S így tovább. Petőfi gyors szeme kitünően lát néha a lélek mélyébe is, de útja sietős s horgán csak egy jellemvonás akad. Egy-egy ily vonást azután szertelenné húz némely hősében, mint pl. az *Apostolban*, a hol költői éleslátását bosszúsága is korlátozza. «Azon tekintetben volt ő kiválóan a lyrára s egyáltalán nem eposra s drámára teremtve, hogy az egyszerű s mintegy csak pillanati benyomáson túl nem volt képes emelkedni. Hiányzott nála azon tartékony-ság, türelem és kitartás, hogy nagyobb látköröket részleteivel együtt fogjon föl, hogy egy nagyobb mérvű cselekvénynek ne csak vázát szedje versbe, hanem lelkében megnépesítse s emléke tárházából többoldalú élő benyomásokkal termékenyítse.» (Salamon: *P. S. újabb költeményei 1848—49. Budapesti Szemle.* 1858.) Salamon e gondolata, mint magvas fejtegetéseinek legtöbbje, ma is az ujság erejével hat s csodálatos, hogy a Petőfi-æsthetika művelői őt feledve, eddig kizárólag Gyulai Pál gondolatait tették közkeletűvé.

Mintha Petőfi tehetségének minősége is rövid pályájához lett volna szabva: egy-két év alatt világirodalmi jelentőségűvé rögtönzi a magyar lyrát. A mily nyilsebes volt tetteiben, oly gyors az alkotásban. Azt mondhatjuk: a XIX. századnak ő a leggyorsabb lángelméje. A gondolatok gyakran készen, mintegy ruhástul buknak ki fejéből s nem igen szorulnak simításra. (*Felhők.*) Salamon Ferencz mondta: szereti megénekelni pillanatnyi benyomásait. Hozzátehetjük: pillanatok alatt szereti megérezkíteni őket. Az életben gyorsan, merészen és egyoldalúan ítélkezik emberekről. Pillantása ily gyorsan és egyoldalról fogja meg alakjait költeményeiben is, az *Apostoltól* a juhászlegényig. Más költő megtapogatja tárgyát mindenfelől; szétveszi, összerakja; beleteszi lelkét, emlékeit; alakjaiból kiköszönnek néha barátai, ismerősei s a pillanattól, mely a költőt ihletre veri

föl, az alkotás befejeztéig egy hosszabb, kéjjel és kinnal teljes nászutat virraszt át képzelme. Petőfinél ez út rövid; dala, mint az álom. pár pillanat alatt születik meg egy zörejre vagy más physikai benyomásra. E rögtönzési hajlam árulója az a sok ötlet, mely nem érhetett költői gondolatá: a költő sietett leszüretelni őket. Beöthy gondolata, hogy «egyéniségének szeretetreméltósága költészetének őszinteségében rendkívül hódított s ez arra vonzotta, hogy mindent elmondjon, néha válogatás nélkül is (*Deák pályám. Dáridó után. Vízet iszom.*) e «mindent elmondás» nyitját egyéni jellemében s hatásában, nem egyszersmind tehetsége jellemében keresi. Nincs költőnk, kinek oly sok rövidke verse volna, mint Petőfinek; versek, melyeknek gondolati tartalma sokszor nem egyéb egy ellentétnél, vagy élcznél.

Halálom.

A halál két neme áll előttem,
Nem tudom, hogy melyiké leszek;
Nem tudom, pedig szeretném tudni:
Éhen, vagy szomjan halok-e meg?

Szemfájásonkor.

Teremtő isten! Szemeimre
A vakságot tán csak nem küldöd?
Mi lesz belőlem, hogyha többé
Nem láthatok lyányt s pipafüstöt?

Petőfi szelleme különösen pályája elején leli kedvét efféle sziporkákban, miknek nagy száma is bizonyítja, hogy a költő nem készül hosszan leczkéjére. Rögtönző kedvét ismerve, e versek számát még nagyobbra tán csak azért nem tehetjük, mert nem mindig volt kezeügyében toll, papiros, vagy — faköpönyeg. Emlékeztetem olvasómat Ocsvári Bertához (O. B. kisasszonyhoz) rögtönzőt verse keletkezésére. «Ha maga olyan nagy költő, hát írjon nekem egy verset, de mindjárt: hadd lássam, hogy' csinálja», szölt a lányka. «Petőfi erre tollat és tintát kért s fölszólította a lányt, hogy üljön előtte, a míg költeményét megírja, hogy arczáról gyújthassa meg költői lelkesedését. Mind a kéziratot,

mind a tollat, melylyel azt megírta, máig is ereklyéül őrzi a család.» (Jókai: *Úti táskából*. II. *Életképek*. 1876 szeptember 20. Közvetlen forrás: Havas Adolf: *Petőfi összes költeményei*. II. 608. old.) De a mondottakban maga a költő is megerősít bennünket *Kerényi Frigyeshez* írt költeményében:

Nem vagyok én verseknek szűkiben:
Bár pénzem jőne olyan könnyeden!

Ha e könnyed termés a lélek gazdagságát jelzi, ez viszont a legkisebb érintésre, mint varázslatra veti föl mélye gyöngyeit. Petőfi lelke, mint a psychograf vagy plansetta, szálfinom rezdüléseket azonnal fölvesz s bűvös tolla alatt sebtiben kialakul a kép.*

Csak látszólag tértünk el tárgyunktól. Ha e megjegyzések helyesek, úgy Petőfi tehetségének e természetében — kedélye naivitása és demokratikus érzése mellett — újabb okát leljük annak, hogy már fiatalon a dalban érvényesül legszerencsésebben. Rögtönzésre — a lángelme fokán — mi sem alkalmasabb, mint a dal, specialisan a magyar népdal egyetlen érzéshulláma, gondolata, vagy benyomásparánya. Már rövideje is kapóra jön: a költő lélegzétvétel nélkül, az ihletnek egyfolytában eldúdolhatja. Hogy a néptől vegyünk kölcsön egy szép szót: oly «nótafa» ilyenkor a költő, kiről az ihlet egy fuallata lerázza az érett kis gyümölcsöt. Hát még, ha e tehetséghez a művészi sympathia oly melege járul, mint Petőfié! Kétségtelen, hogy először e nemben aratta mindenkit leverő diadalát s Gyulai — kinek nevét Petőfiről szólva gyakran le kell írunk — lelkesen emlékszik meg a hatásról, melyet tettek. «Midőn Petőfi népdalaival föllépett, valódi esemény volt. Soha magyar népdalok oly hamar nem szállottak a nép ajkára, mint az övéi. Mindenki elismeré, hogy ő írja a legjobb népdalokat. S valóban a népdal Petőfinek igazi eleme. Míg egyfelől egészen hatalmában a nép érzülete, gondolkodás-

* Petőfi e rögtönző hajlama csak alföldi rajzaiban s egy-két összetettebb és nagyszerűbb szerelmi versében lassítja lépteit, hol igen gondosan, nyugodtan dolgoz ki egy-egy részletet.

módja, nyelve, addig másfelől a magyar népdalok szaggatottságát, mely a nyugatiakkal ellentétben nem annyira az eszme, mint a hangulatban keres egységet, az érzések átjátszását a természet képeire, az erős festőiséget, a csillogó színek játékát annyi eredetiséggel és művészettel olvasztá egy ujdón és ragyogó költészetté, hogy a meglepetés általános volt, dalai annyira magyarok, természetesek és könnyedek voltak, hogy minden ember azt hívé: ilyet könnyű írni, ez nem is művészet. De utánczóik leginkább megmutatták, hogy Petőfi öntudatosan, vagy öntudatlanul — egyre megy — mennyire művész.»* E gondolatok nagyobb része daczol az idővel, ép úgy mint azok is, melyekben Gyulai népdalaink sajátságait jelölte meg. Ezek alapján köztudomású, hogy a népdalnak mely költői fogásait vette át költőnk mindjárt első dalaiban (drámaiság, kezdő festői sor, stb.), mintegy első hallásra tanulva el modorának leglényegesebb vonásait. E megállapításokat alig pótolhatjuk újabb megfigyelésekkel s csak egy-két igénytelenebb megjegyzést tesszünk még, vagy egy-egy részletbe világítunk bele már ismert törvények alapján.

A dal rövid tartama nem tűri a bőbeszédűséget s így hasonlatai is nem a «mint», «valamint» szökon gördülnek: a hasonlat elemeit sebtiben, kapocs nélkül veti oda. Például: Rózsabokor a domboldalon — Borulj a vállamra angyalom. Hull a levél a virágról — Elvlok én a babámtól. Reszket a bokor, mert madárka szállott rá, — Reszket a lelkem, mert eszembe jutottál stb. E költői eljárásban nyilatkozó gyorsaság különösen élénkíti a dal menetét. Még elevenebbé teszi Petőfi dalait sokat emlegetett drámaiságuk. Az érzelmet ilyenkor drámai mozzanatok pergetik. (*Gyere lovam. Befordultam a konyhára. Mondom, ne ingerkedjetelem velem.*) A *faluban utczahosszat* című dalban e drámaiság egy eleven népszínműi jelenet erejével hat, úgy hogy szinte nehéz itt át nem formálni Gyulai ismeretes szavait ekkép: Petőfi egy-két dala drámaibb, mint népszínműveink. Figyelemreméltó az is, hogy az utóbbi dalban a költő mily

* Gyulai: *Kritikai dolgozatok.*

művészettel készíti elő a második versszak végén (Húzzatok valami vigat) alap gondolatát, a nélkül, hogy a végső fordulatosság frappáns hatását csökkentené. A compositio e sajátosságával jár, hogy Petőfi dalai gyakran dialogok, vagy monologok. A költő itt a maga nevében beszél, másutt a betyár, csikós, pásztor álarca alatt jelen meg (*Ki vagyok én? A szerelem, a szerelem. Kis furulyám szomorú fűz ága. Pusztán születtem. Hírös város.*), mindenütt hűséggel játszva vállalt szerepét. Ha lett volna drámaíró, ki darabjait egyetlen jelenetben írja meg: költőnk e darab eljátszásában valószínűleg mesteri rangot ér. Ilyen nem született; Petőfi tehát maga írta meg magának kis szerepeit: népdalait.

De e játék művészetté nemesül a nyíltszívűségnél fogva is, melylyel e dalok a költő érzelmi világának útát nyitnak. Kis fénylemezek, melyek mindegyike azt tükrözi, a mi legkedvesebb benne: kedélye naivságát. S most ismételnünk kell, a miből kiindultunk, hogy Petőfi naivsága és népiessége tejtestvérek. Az utóbbinak is «naiv» a tulajdonképeni neve, de műveltebb és idősebb testvér, kinek már öntudata van. Petőfi népiessége tudatos naivság, melynek ruháját tanulmányai oly mintára szabták, mint az ifjabb testvérét, úgy hogy alig lehet megkülönböztetni a kettőt. Ugyanaz a szabás szóban, rímben, érzésmódban és gondolatban s látni fogjuk, hogy tudatos népiessége egy-egy helyt mint árulja el származását. Legyen szabad itt egy ritkábban idézett részlettel emlékeztetni az olvasót Petőfi sokat tárgyalt népies gondolkodásmódjára, még pedig oly helyről (*Lehel vezér*), hol a költő maga kijelenti, hogy «nem írástudóknak, nem az úri rendnek, de beszél szűrös, gubás embereknek.»

De vissza, vagyis rá térek a dologra . . .
 Hejh, felebarátim, réges-régen volt a',
 A mit én elmondok; akkor még, látjátok,
 Szopós gyerek volt a huszadik apátok,
 Száz esztendő szép szám, pedig már azóta
 Az idő a földre azt kilencszer róttá;
 Kilencz-száz esztendő! . . . Kilencz vén óriás,
 Egymás után egyik a másiknak sirt ás.

Akkor más világ járt, elgondolhatjátok,
 Nem volt még korona, nem voltak királyok,
 Fejedelem volt az első a nemzetben,
 Nem hátul, de elől ment az ütközetben,
 Hejh pedig ugyancsak járta az ütközet,
 Nem ült a nép otthon a kemence megett,
 Mind háborúskodott, csak az maradt hátra,
 A ki épen kellett az eke szarvára.

Kegyetlen legények kerekedtek akkor,
 Soha el nem váltak a kardmarkolattól,
 Egyfelől őrizték a megszerzett hazát,
 Másfelől kívülről a sok kincset hozák.
 Félt is tőlük minden halandó nemzetség.
 Az adót nekik, mint a köles, fizették,
 Mert hisz nagyon bölesen látták ők azt által,
 Hogy haláluk egy a hátramarádással.

Fejedelmi ember Taksony volt a' tájba,
 Taksony: Zoltán fia, Árpád unokája...
 De tudjátok-e ti, jámbor atyafiak,
 Ki volt a vitéz, kit Árpádnak hittanak?
 Barátaim, mikor e nevet halljátok,
 Mintha oltár mellett templomban volnátok,
 Emeljétek meg a kalapjaitokat,
 Mert köszönhetitek néki hazátokat.

Magyarország szép föld, meg kell vallanotok,
 Rá a jó isten tíz annyi áldást rakott,
 Mint igazság szerint a mennyi illetné;
 Annyi az áldása, hogy alig fér belé.
 Ezt a tejjel-mézzel folyó dús Kánaánt,
 Hol megdönti saját terhe a gabonát,
 S hol tüzzel van tele a szőlő gerezdje:
 E szép országot a nagy Árpád szerezte.

Mert nem Ádám-Éva óta mienk a föld,
 Messze Ázsiában lakozánk az előtt,
 Messze Ázsiában a világ más részén,
 Kaszpi tengeren túl Aral tó környékén.
 Irtóztató távol van az a hely innét!
 Ha megmondanám: hány mérföld? el se hinnék.
 Hejh, az vón' a kulaacs, az vón' a tarisznya,
 Melyből a bor s kenyér addig ki nem fogyna.

E sorokat olvasva, nem kell haboznunk Gyulaival, hogy Petőfi «öntudatosan vagy öntudatlanul» művész-e. Szinte látjuk, a mint igenlőleg bólint nagy csodálkozásában Petőfi gubás embere, szemét-száját tátva e «nótás» szavalaton. A regelő költő a népies gondolkodásmód minden elemét magába szívta e költeményben; szava oly édesen ömlik a hallgató fölébe, hogy sajnálnunk kell a költemény töredék voltát.

A népiesség e tudatossága világosan szól ki népdalaiból is. Csak itt-ott kapjuk rajta, hogy nem helyzetdalt, ad, hanem önmagát írja le. A népiesség tudatos köpenye meg-meglebben s a nélkül, hogy a költő észrevenné, kaczeran kandikál ki alóla egy-egy eredeti mozdulata. Így *A faluban utczahosszat, Temetésre szól az ének, A szerelem, a szerelem* című dalok végső szakában, de különösen a *Lánggal égő teremtetten* című népdalban, melyben «a káromkodást is be tudja vonni a költészet zománczával.» (Gyulai)

Eh, a sírás nem kenyerem!
Kinek tetszik, pityeregjen.
Én egy nagyot káromkodom,
Úgy csillapul a haragom.

Petőfi így hát maga áll be népdalaiba s egy a nép közt incognito elvegyülő királyfi gondtalanságával tér be a bugaczi csárdába, üli meg szórén a lovat s büszke, hogy gatyája gyócs és patyolat az inge. E «pongyola» öltözék azonban csak addig stylszerű a költő előtt is, míg személyes érdekeltség nem köti versbe érzéseit. Petőfi múzsája is díszesebben öltözik, ha a juhászé helyett a költő szerelmét viszi látogatóba egy-egy «lyány»-hoz s a Mednyánszky Bertához írt versek ép oly távol állnak a népdaltól, mint a versek hősnője a néptől. A költő ilyenkor félreteszi a népdal nádsípját s több-húros hangszeren udvarol imádottnak. A Szendrey Júliához írt költemények némelyikében a költő mély érzése szinte szétrobbantja a népies forma burkát s a mi dalt Petőfi ez időben írt, mind választékosabb hangú, mint népdalai. Különös is lenne csak elképzelni is, hogy egy lángelme költői életét népdalok körében élje végig.

Felnöttek nem maradnak meg siheder játékaiknál s ha Petőfinél szerencsésebb és hosszabb életű költőre vetünk csak futó pillantást is, látjuk, hogy például a szabadságharcz előtt népies Aranyból később az összetettebb lelki-életnek mily művészi nyomozója s a bonyolult szerkezeteknek mily gondos gépésze lett. Petőfinek dicsősége, hogy programmosan népies verseiben is vannak szavak, melyek az ő és nemzete lelki sajátságait halhatatlan formában tükrözik.

HARTMANN JÁNOS.